

15. Tétel: Az intertextualitás (Szövegköziség)

Ez a tétel az irodalmi művek közötti párbeszédről szól. A feleletet érdemes a definícióval kezdeni, majd a típusokkal folytatni, és végül konkrét magyar irodalmi példákkal (Halotti beszéd, Himnusz) illusztrálni.

I. Fogalma és Lényege

- **Definíció:** Az intertextualitás (szövegköziség) azt jelenti, hogy az irodalmi művek nem elszigeteltek, hanem kapcsolatban, „párbeszédben” állnak egymással.
- **Működése:** Egy szövegbe beépül egy másik szöveg (idézet, utalás formájában), ami új jelentésréteget hoz létre.
- **Jelentősége:** Megteremti a kulturális folytonosságot, és játékra hívja az olvasót (felismeri-e az utalást?).

II. Típusai (Megvalósulási formák)

1. **Idézet (Citátum):** Egy másik mű szó szerinti, pontos átemelése (gyakran jelölve, pl. idézőjellel).
2. **Rájátszás (Allúzió):** Nem szó szerinti idézet, hanem utalás egy másik műre, szerzőre vagy stílusra.
  - **Jellemzője:** Az író nem nevezi meg a forrást, a felismerést az olvasóra bízza (késleltetés, célzás).
3. **Imitáció (Utánzás):** Egy szerző stílusának vagy egy műfajnak a tudatos utánzása.
4. **Paródia:** Egy mű vagy stílus komikus, torzító utánzása (pl. Karinthy Frigyes: *Így írtok ti*).
5. **Travesztia:** A tartalom megmarad, de a stílus megváltozik (pl. komoly témát gúnyosan ad elő).

III. Példák a magyar irodalomból (A felelet magja)

- **Halotti beszéd és könyörgés feldolgozásai:**
  - *Eredeti:* Az első összefüggő magyar nyelvemlék (szent szöveg).
  - *Kosztolányi Dezső: Halotti beszéd:* A cím azonos, de a tartalom profán (világi). Nem az emberiség bűnbeeséséről szól, hanem az egyén megismételhetetlenségről („Ilyen az ember...”).
  - *Márai Sándor: Halotti beszéd:* Vendégszövegként építi be a nyelvemléket („Látjátok feleim...”), de a téma az emigráció és a nyelvvesztés tragédiája.
- **Himnusz-parafrazisok:** Kölcseny művére számos költő utal (pl. Vörösmarty Szózata mint párbeszéd a sorssal).
- **Bibliai utalások:** József Attila: *Tiszta szívvel – a „Miattyánk” imádság szerkezetének kifordítása/tagadása.*

Tesztkérdések (15. Tétel)

1. Mi a különbség az idézet és az allúzió között?
2. Mondj egy példát paródiára a magyar irodalomból!
3. Hogyan jelenik meg az intertextualitás Márai Sándor *Halotti beszéd* című versében?
4. Mi a travesztia lényege?

Megoldókulcs

1. Az **idézet** szó szerinti átvétel, az **allúzió** csak utalás (rájátszás) a forrás megnevezése nélkül.
2. **Karinthy Frigyes: Így írtok ti.**
3. **Vendégszövegként** építi be az eredeti nyelvemlék sorait (pl. "Látjátok feleim..."), de új kontextusba (emigráció) helyezi.
4. A tartalom változatlan marad, de a **stílus megváltozik** (pl. komolyból gúnyos lesz).

18. Tétel: A nyelvi jelek csoportjai hangalak és jelentés viszonya alapján

A vázlatot a Saussure-i jelfelfogással kezdd, majd sorold fel az 5-6 fő kategóriát.

I. A nyelvi jel természete

- **Felépítése:** minden nyelvi jel két részből áll: **Hangalak** (amit kiejtünk/leírunk) és **Jelentés** (a fogalom, amire gondolunk).
- **A kapcsolat jellege:**
  - *Saussure szerint*: **Konvencionális**, azaz társadalmi megegyezésen alapul (nincs logikai ok, miért hívjuk az asztalt asztalnak).
  - *Peirce szerint*: Szimbolikus jellegű.

II. Csoportosítás (Hangalak és Jelentés viszonya)

1. **Egyjelentésű szavak:**
  - Egy hangalakhoz egyetlen jelentés társul.
  - Ez a legritkább (főleg szakszavak, tulajdonnevek).
2. **Többjelentésű szavak (Poliszémia):**
  - Egy hangalakhoz több jelentés társul.
  - **Lényeg:** A jelentések között **van tartalmi összefüggés** (általában szemléletbeli hasonlóság, pl. *toll* – madártoll és íróeszköz).
3. **Azonos alakú szavak (Homonímia):**
  - Egy hangalakhoz több jelentés társul, de a jelentések között **nincs kapcsolat** (véletlen egybeesés).
  - **Fajtái:**
    - Szótári homonímia (pl. *vár* = épület / *vár* = várakozik).
    - Nyelvtani homonímia (pl. *ment* = jár / *ment* = mentesít).
    - Megvalósulás szerint: Írásban azonos, kiejtésben azonos, vagy mindkettőben.
4. **Rokon értelmű szavak (Szinonímia):**
  - Különböző hangalakkhoz hasonló vagy azonos jelentés járul.
  - Egymással helyettesíthetők (pl. *fut* - *szalad*).
5. **Ellentétes jelentésű szavak (Antonímia):**
  - Különböző hangalak, egymással ellentétes jelentés (pl. *kicsi* - *nagy*).
6. **Hasonló alakú szavak (Paronímia):**
  - Ugyanannak a szótőnek különböző jelentésű változatai, vagy nagyon hasonló hangzású szavak, melyek jelentése eltér.
  - Gyakori hibaforrás!
  - **Példa a jegyzetből:** *keresztjén* – *keresztyén* (ez a jegyzetben az azonos alakúknál szerepel példaként a kiejtés/írás különbségre, de nyelvtanilag paronimának tekintjük a hasonlóság miatt).
  - **Klasszikus példa:** *helyiségek* (szoba) – *helyiségek* (település).

Tesztkérdések (18. Tétel)

1. Mi a legfontosabb különbség a többjelentésű és az azonos alakú szavak között?
2. Milyen a viszony a hangalak és jelentés között Saussure szerint?
3. Melyik kategóriába tartozik: *helyiség* – *helység*?
4. Igaz vagy hamis? Az egyjelentésű szavak a leggyakoribbak a nyelvben.

Megoldókulcs

1. A többjelentésűknél **van tartalmi összefüggés** a jelentések között, az azonos alakúknál **nincs** (véletlen).
2. **Konvencionális** (megegyezésen alapuló).
3. **Hasonló alakú szavak (Paronímia)**.
4. **Hamis**. (A többjelentésűek gyakoribbak, az egyjelentésűek ritkák) .

19. Tétel: A szépirodalmi stílus

Ez egy összetett tétel. Építsd fel a nyelvi szintek szerint (hang → mondat → jelentés).

I. Bevezetés

- **Cél:** Az esztétikai hatás kiváltása, a gyönyörködtetés, nemcsak a tartalom közlése.
- **Jellemzők:** Választékosság, képszerűség, zeneiség, sűrítettség.

II. Stíluseszközök nyelvi szintek szerint

1. Hangtani eszközök (Zeneiség)

- **Magánhangzók:** Zenei hatást keltenek.
- **Mássalhangzók:** A zöngések lágyabbak, a zöngétlénék keményebb hatásúak.
- **Hangszimbolika:**
  - *Magas hangrend:* Vidámság, fény. *Mély hangrend:* Komorság, sötétség.
- **Rím:** A sorvégek összecsengése. Típusai: tiszta rím, asszonánc (csak a magánhangzók egyeznek), alliteráció (betűrím: „Szekszárdon születtem...”).

2. Szókincs (Szótani szint)

- **Szóhangulat:** A szavak érzelmi töltete (fennkölt: *hon*; durva/vulgáris).
- **Couleur locale (Helyi szín):**
  - *Archaizmus:* Régies szavak (pl. *látá, marha* [régi értelemben]).
  - *Neologizmus:* Új szavak (pl. *tali, romkocsma*).
  - *Hapax legomenon:* Egyszeri, egyedi szóalkotás (pl. Petőfi: *lángsugarú*).

3. Szóképek (Trópusok)

- **Metafora:** Azonosítás hasonlóság alapján (pl. *kökényszem*). Lehet teljes vagy csonka.
- **Metónimia:** Érintkezésen alapuló névátvitel (tér, idő, anyag, ok-okozat). Pl. „*Tudja az egész város*” (lakók).
  - *Szinekdoché:* Rész-egész viszony (pl. „Lélek nem volt ott”).
- **Szinesztézia:** Érzékerületek keverése (pl. *fehér csend*).
- **Szimbólum:** Mélyebb, elvont tartalmat sejtet, hangsugarat idéz.
- **Allegória:** Egy elvont fogalom részletes, képszerű kidolgozása, gyakran egy egész művön végigvonul.

4. Alakzatok (Mondattani szint)

- **Ismétlés:**
  - *Anafora:* Sor eleji ismétlés.
  - *Figura etymologica:* Tőismétlés (pl. *várva várta*).
- **Ellentét és Paradoxon:** Egymást kizáró elemek (pl. „*Te sem haltál meg, népem nagy halottja*”).

- **Oximoron:** Ellentétes jelző és jelzett szó (pl. *szegény gazdagok*).
- **Fokozás:** Tartalmi erősítés (pl. „*Száz vasútat, ezeret*”).

III. Elemzési példa: Kosztolányi Dezső - A mi házunk

(Ezt a saját jegyzeted emeli ki, mindenki a mond el!)

- **Téma:** Egy ház abszurd leírása.
- **Értelmezés:** Ez egy **allegória**. A ház valójában az emberi belső világ, a lélek abszurditásának kivetülése.
- **Eszközök:** Metaforák, szimbólumok, anaforikus ismétlések.

Tesztkérdések (19. Tétel)

1. Mi a különbség a metafora és a metonímia között?
2. Mit jelent a *hapax legomenon*?
3. Mondj példát oximoronra!
4. Milyen költői kép dominál Kosztolányi *A mi házunk* c. művében?
5. Mi az alliteráció?

Megoldókulcs

1. A metafora **hasonlóság**on, a metonímia **érintkezés**en alapul.
2. **Egyszeri, egyedi szóalkotás** (a költő csak egyszer használja).
3. Pl. "Szegény gazdagok", "Édes mostoha" (ellentétes jelző és jelzett szó).
4. **Allegória**.
5. **Betűrím**, a szavak kezdőhangjának összecsengése (pl. "Szekszárdon születtem").